

Anna Magdalena Szawkało

Jakub Piech

Instytut Neofilologii, Zakład Języka Angielskiego

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Amatorskie tłumaczenia z języka angielskiego, a sztuka przekładu w świecie mediów XXI wieku

Młode pokolenie wychowane w kulturze szybkiego przepływu informacji i bodźców wzrokowych coraz rzadziej i mniej chętnie sięga po lekturę książki zadowolając się filmem. Bogactwo języka upamiętnione na kartach niezliczonych wartościowych książek i potęga słowa pisanego schodzą dziś na drugi plan ustępując miejsca scenom akcji filmowych przeplatanych dialogami aktorów.

Od początku nowego millenium ponad 50 procent premier, które odbywają się na terenie państw Unii Europejskiej, to amerykańskie produkcje, podała firma Eurostat, zajmująca się badaniami statystycznymi dla zrzeszonych krajów. Również w Polsce większość filmów oglądanych współcześnie przez młodego polskiego widza to produkcje amerykańskie¹.

Strony internetowe z napisami do filmów często bezkarnie oferują amatorskie tłumaczenia. K. Piskała przypomina, że pierwsze polskie portale z napisami do filmów powstawały około roku 1998, kiedy to spopularyzowano dystrybucję filmów w formacie divx, które można odtwarzać na zwykłych komputerach. Od tamtej pory istnieje popyt na napisy. Stowarzyszenie Dystrybutorów Filmowych protestuje przeciwko temu, wedle ich oceny, nielegalnemu procederowi, podczas gdy tłumacze z w/w portali uważają się za działaczy społecznych². Zdaniem K. Hajwowskiego twierdzenie, że każda osoba dwujęzyczna potrafi tłumaczyć, jest nieporozumieniem, gdyż kompetencja komunikacyjna nie jest równa kompetencji tłumaczeniowej, na którą poza zwykłą znajomością języka wyjściowego i docelowego składają się elementy takie jak: kompetencja lingwistyczna, kompetencja kulturowa, wiedza ogólna i specjalistyczna, znajomość teorii tłumaczenia³.

Należy się spodziewać, że liczne grono amatorów kina regularnie korzysta z usług w/w portali tłumaczeniowych. Abstrahując od legalności wspomnianych praktyk, należy zauważyć, że oferowane tłumaczenia nie zawsze są wysokiej jakości. Wywiera to negatywny

¹ <http://film.interia.pl/news/dominacja-hollywood,68445>

² K. Piskała, *Pirackie Pearl Harbor*, Tygodnik Powszechny,

http://www.textum.pl/tlumaczenia/porta_l_tlumaczy/informacje/ogolne/artykuly/pirackie.html

³ K. Hejwowski, *Kognitywno-komunikacyjna teoria przekładu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s.151-154

wpływ zwłaszcza na młodego widza, który czytając ‘napisy’ podświadomie koduje błędne schematy tłumaczeniowe pełne zapożyczeń, neologizmów itp. W dobie uproszczania języka zarówno w dziedzinie leksyki jak i gramatyki, zaistniałe zjawisko nieudolnych tłumaczeń filmowych, pogłębia tylko problem braku odpowiedniej świadomości i poprawności językowej młodego pokolenia.

Istotną rzeczą jest ukazanie i uświadomienie młodym odbiorcom kilku typów kardynalnych błędów spotykanych w amatorskich tłumaczeniach, jak również przybliżenie im istoty tłumaczeń, oraz uświadomienie zarówno przeciętnemu widzowi jak i potencjalnemu amatorowi tłumaczeń jakich zwrotów i słów nie należy wiązać z poprawną polszczyzną. Zamierzone cele można osiągnąć poprzez realizację projektów lub prezentacji traktujących o tłumaczeniach w oparciu o zdanie ekspertów.

Wedle O. Wojtasiewicza, który przeanalizował kilka pojęć tłumaczeń zaczerpniętych z różnych języków, *operacja tłumaczenia* polega na sformułowaniu w pewnym języku odpowiednika wypowiedzenia sformułowanego uprzednio w innym języku przy założeniu, że *język* będzie rozumiany jako system sygnałów używanych przez ludzi do porozumienia się w czasie lub w przestrzeni⁴. T. Tomaszewicz powołując się na *Tezaurus terminologii translatorskiej* pod redakcją Luksztyna stwierdza natomiast, że w polskiej tradycji terminy *tłumaczenie* i *przekład* używane są zamiennie i porównuje je do *operacji przekodowania* komunikatu jednego systemu znaków i sygnałów w drugi.⁵

Tłumaczenia XXI wieku to w coraz większej mierze tłumaczenia audiowizualne. ESIST (The European Association for Studies in Screen Translation) – powołane w 1995 roku stowarzyszenie naukowców i specjalistów zainteresowanych tłumaczeniem audiowizualnym – uznało w 1998 roku *The Code of Good Subtitling Practice* za wyznacznik standardów w tej dziedzinie. Autorzy tego kodeksu M. Ivarsson i J. Carol twierdzą m.in., że:

- jakość tłumaczenia musi być wysoka ze szczególnym uwzględnieniem wszelkich niuansów idiomatycznych i kulturowych
- powinno używać się prostych elementów semantycznych
- kiedy istnieje potrzeba skrócenia dialogu, efekt końcowy powinien być spójny
- język powinien być „poprawny” gramatycznie, gdyż napisy w filmach służą jako pewnego rodzaju model, który zakorzenia się w pamięci widza
- powinien istnieć ścisły związek pomiędzy dialogiem filmu i treścią napisów; stąd język źródłowy i język docelowy powinny być zsynchronizowane tak dalece jak to jest tylko możliwe⁶.

⁴ O. Wojtasiewicz, *Wstęp do teorii tłumaczenia*, Wydawnictwo Translegis, Warszawa 2007, s.18-19

⁵ T. Tomaszewicz, *Przekład audiowizualny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s.64

⁶ J. Ivarsson i M. Carol, *Subtitling*, TransEdit, Simrishamn 1998, s.157-9

Każda próba przekładu to swoiste wyzwanie lingwistyczne, które niesie ze sobą liczne trudności. Zdaniem A. Belczyka wymieniane są następujące typy problemów tłumaczeniowych:

- tło kulturowe
- pozorna oczywistość
- przesadna precyzja
- błędy stylistyczne
- błędy frazeologiczne
- błędy gramatyczne⁷

Pierwszym z wymienionych problemów tłumaczeniowych jest tło kulturowe, czyli rozmaite elementy codziennego życia w innym kraju, oczywiście dla mieszkańców danego kraju, jednak kompletnie niezrozumiałe dla ludzi niemających styczności z jego kulturą. Przy próbach przekładu można wyróżnić kilka sposobów postępowania, tj uogólnianie, adaptacja, dopowiadanie i objaśnianie. Najogólniej mówiąc w przypadku polskiego odbiorcy będą to odniesienia do polskich realiów stosowane w celu ułatwienia odbioru produktu źródłowego.

Następnym typem problemu tłumaczeniowego jest pozorna oczywistość (z ang. *false friends*). Do tej kategorii możemy zaliczyć 'słowa-pułapki', które brzmią bądź wyglądają podobnie w obu językach oraz słowa o wielu znaczeniach. Przykładowo, angielskie słowo *sympathy* często mylone jest z polskim słowem *sympatia*, przy czym prawidłowe tłumaczenie to *współczucie*. Jak widać takie intuicyjne tłumaczenia niejednokrotnie mogą wprowadzić nas w błąd.

Problem przesadnej precyzji tłumacza pojawia się m.in. w zetknięciu ze słowem, które jest znane tylko w wąskim gronie odbiorców. W przypadku słowa *bracken* – *orlica* (*gatunek paproci*) tłumacz nie zawsze powinien kurczowo trzymać się specjalistycznego terminu *orlica*, a zastanowić się nad przeznaczeniem tekstu, w którym słowo to występuje i dostosować poziom tłumaczenia do czytelnika. Należy zaproponować mniej lub bardziej specjalistyczne tłumaczenie w zależności od tego czy tekst skierowany jest do ekspertów w dziedzinie botaniki (*orlica*), czy też do osób słabo orientujących się w temacie (*gatunek paproci*).

Częstym zjawiskiem są również stylistyczne błędy tłumaczeniowe, takie jak nadmierna rozwlekłość tekstu, a w tym nieumiejętny dobór polskich odpowiedników bądź używanie niepotrzebnych słów. Przykładowo *inhabitants living in the cities* to polskie *ludzie żyjący w mieście*, a nie *mieszkańcy mieszkający w miastach*. Innym błędem stylistycznym jest

⁷ A. Belczyk, *Poradnik tłumacza*, Wydawnictwo Idea, Kraków 2002, s. 32-63

nachalne korzystanie z zapożyczeń, przez co tworzymy tzw. makaronizmy. Zwrotu *designer clothes* nie powinno więc tłumaczyć się jako *dyzajnerskie ciuchy* (poprawne tłum. *markowe ciuchy*). Tego typu określenia to bardzo niefortunne ‘kalki językowe’, które powstają najczęściej na skutek braku chęci do szukania polskich odpowiedników.

Błędy frazeologiczne w tłumaczeniach świadczą o nieznamości języka, którym się operuje i występują zarówno z winy autora, jak i tłumacza. Z pozoru powszechnie znane i utarte zwroty zostają przemieszane, a przez zastosowanie niewłaściwych, kuriozalnych określeń, w najlepszym przypadku brzmią komicznie, jak na przykład we fragmencie zdania *the company extending the range of customers* niefortunnie przetłumaczonym na *firma rozwijająca wachlarz swoich klientów*. W języku polskim dopuszczalna w tym kontekście kolokacja to oczywiście *grono klientów*.

Kolejnym przykładem są gramatyczne błędy tłumaczeniowe. Nieustanne lawirowanie między dwoma systemami gramatycznymi może prowadzić, jeśli nie do rażących błędów to drobnych pomyłek, które powodują zjawisko lingwistycznych hybryd. Zdania składające się z polskich słów w angielskim systemie gramatycznym mogą prowadzić do powielania złych schematów, jak na przykład *Not getting killed was now his main objective* nieumiejętnie przełożone na *Nie danie się zabić było teraz jego głównym celem* zamiast *Jego głównym celem było teraz nie dać się zabić*.

W polskich realiach błyskotliwym przykładem tłumaczenia na początku XXI wieku była wersja dubbingu do powszechnie znanego filmu animowanego *Shrek* (2001). A. Chmiel komplementuje autora polskiej wersji Bartosza Wierzbietę twierdząc, że jego dzieło można uznać za przełom w dziedzinie dubbingu na naszym rynku. Na szczególną uwagę zasługuje przekład dialogów z uwzględnieniem tła kulturowego i osadzeniem go w polskich realiach. Trafne i zabawne aluzje kulturowe przemówiły do polskiego widza do tego stopnia, że *Shrek* stał się produktem kultowym⁸.

Na bazie w/w źródeł autorzy pracy stworzyli prezentację multimedialną, która posłużyła za podstawę do konspektu lekcji na następujący temat: „*Amatorskie tłumaczenia, a sztuka przekładu w mediach XXI wieku*.” Przeprowadzona lekcja posłużyła jako źródło badań.

Badania własne

Celem badań było sprawdzenie świadomości młodzieży gimnazjalnej w odniesieniu do poziomu amatorskich tłumaczeń filmów dostępnych w dzisiejszych mediach.

⁸ A. Chmiel, *Translating postmodern networks of cultural associations in the Polish dubbed version of Shrek*, http://www.euroconferences.info/2006_abstracts.php

Autorzy pracy pragnęli również uzmysłwić młodzieży jak ważne jest podejście tłumacza do jego podstawowego narzędzia pracy tj języka, poprzez ćwiczenia i analizę kilku wybranych przykładów. Istotą badania było znalezienie odpowiedzi na pytanie czy po odbyciu zajęć na bazie ćwiczeń tłumaczeniowych poziom świadomości słuchaczy ulegnie jakiegokolwiek zmianie. Kolejną interesującą autorów pracy kwestią było to czy zajęcia przygotowane na bazie aktywnej obserwacji zasad przestrzeganych przez tłumaczy, pozwolą słuchaczom na wyciągnięcie pozytywnych wniosków dotyczących bardziej krytycznego podejścia do oferowanych w mediach wersji tłumaczeń.

Narzędzie badań

Słuchacze otrzymali kwestionariusz zawierający osiem pytań przedstawionych poniżej, na które musieli udzielić odpowiedzi po zakończonej części teoretycznej i praktycznej lekcji.

Pytania do ankietowanych:

1. Jak często oglądasz filmy po angielsku z amatorskimi tłumaczeniami (w przeciwieństwie do autoryzowanych wersji DVD)?
2. W jakim stopniu do tej pory zwracałaś(eś) uwagę na jakość amatorskich tłumaczeń filmowych?
3. Na ile cenne wydają Ci się wskazówki z dzisiejszej lekcji dotyczące typów kardynalnych błędów tłumaczeniowych?
4. W jakim stopniu dzięki dzisiejszej lekcji wzrosła Twoja świadomość na temat potencjalnych błędów tłumaczeniowych?
5. W jakim stopniu dzięki dzisiejszej lekcji uzmysłwiłaś(eś) sobie jakiego języka nie należy powielać w codziennej komunikacji, kierując się zasadami poprawnej polszczyzny?
6. W jakim stopniu dzięki dzisiejszej lekcji będziesz wyczulona(y) na nieścisłości językowe w amatorskich tłumaczeniach?
7. W jakim stopniu lekcja Cię zainteresowała?
8. Na ile przydatna wydała Ci się lekcja?

Grupa badawcza

Badania zostały przeprowadzone na dziesięcioosobowej grupie młodzieży gimnazjalnej (15-16 lat) uczęszczającej na zajęcia z języka angielskiego na poziomie średnio zaawansowanym odbywające się w prywatnej szkole językowej w Białej Podlaskiej.

Wyniki badań

Wyniki badań ukazały, że dzięki przeprowadzonej lekcji słuchacze wykazali się większą świadomością problematyki błędnego przekładu w amatorskich tłumaczeniach filmów.

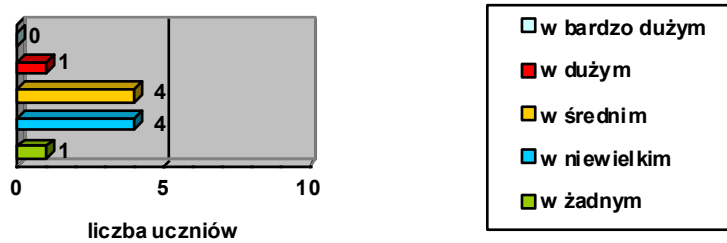
Na pytanie 1 dotyczące oglądania filmów zawierających amatorskie tłumaczenia wszyscy ankietowani odpowiedzieli, że oglądają takie filmy czasami. Jednocześnie 40 procent ankietowanych przyznało, że w trakcie oglądania takich filmów zwraca w średnim stopniu uwagę na jakość amatorskich tłumaczeń, a kolejne 40 procent ankietowanych wybrało odpowiedź, że na takie tłumaczenia zwracają uwagę w stopniu niewielkim (pyt. 2).

Kolejne odpowiedzi udzielone na pytanie 3 – dotyczące przydatności podanych przez autorów wskazówek jak rozpoznawać błędy tłumaczeniowe wykazały duży (60 procent osób) i bardzo duży (40 procent osób) stopień wzrostu świadomości uczniów w tej materii. W związku z pytaniem 5, dotyczącym wniosków wyciągniętych po uczestnictwie w zajęciach, aż 80 procent ankietowanych przyznało, że w dużym stopniu uzmysłowili sobie, jakiego języka nie należy powielać w codziennej komunikacji, kierując się zasadami poprawnej polszczyzny. Kolejne odpowiedzi na pytanie 6 wykazały, że słuchacze będą w stopniu średnim (40 procent osób) i dużym (40 procent osób) wyczuleni na nieścisłości językowe obecne w amatorskich tłumaczeniach z jakimi im się przyjdzie zetknąć w przyszłości.

Ostatnie dwa pytania ankiety wraz z udzielonymi na nie odpowiedziami dowiodły, że słuchaczy zainteresowała przeprowadzona przez autorów lekcja w stopniu bardzo dużym (80 procent osób), a przydatność lekcji 60 procent osób ocenia w sposób znaczny wobec pozostałych 40 procent osób, które uznały lekcję za bardzo przydatną.

Szczególną uwagę należy zwrócić na odpowiedzi udzielone na pytanie 2 (patrz graf 1), jak również pytanie 6 (patrz graf 2), które dowodzą, że dzięki przeprowadzonej lekcji uczniowie będą bardziej wyczuleni na nieścisłości językowe napotkane w amatorskich tłumaczeniach filmowych. Aż 50 procent ankietowanych dokonało innego wyboru w związku z pytaniem dotyczącym ich gotowości do zwiększonej dozy krytycyzmu wobec w/w tłumaczeń, dowodząc tym samym, że informacje zdobyte w trakcie zajęć w znacznym stopniu wpłynęły na świadomość obecności błędów językowych i ich postrzeganie przez uczniów. Tym samym autorzy pracy dowiedli zasadności przeprowadzonych zajęć, których wynik potwierdził ich początkowe przekonanie, że takie lekcje są potrzebne szczególnie nastoletniej młodzieży, która często bezkrytycznie przyjmuje informacje, jakie narzucają im media.

GRAF 1. W jakim stopniu jak do tej pory zwracałaś(eś) uwagę na jakość amatorskich tłumaczeń filmowych?

GRAF 2. W jakim stopniu dzięki dzisiejszej lekcji będziesz wyculona(y) na nieścisłości językowe w amatorskich tłumaczeniach filmowych?

Podsumowanie badań

Podsumowując wyniki badań należy stwierdzić, że dane otrzymane w wyniku ankiety przeprowadzonej na losowo wybranej grupie uczniów wskazują na potrzebę zajęć lekcyjnych podobnego rodzaju. Na przykładzie ankietowanych należy stwierdzić, że teoretyczne przygotowanie uczniów i praktyczne ćwiczenia na bazie autentycznego materiału filmowego wzbudziły znaczne zainteresowanie i sądząc po wnikliwej analizie ankiety lekcja przeprowadzona wśród wspomnianych słuchaczy spowodowała zwiększenie świadomości ankietowanych dostarczając im licznych wskazówek jak z pewną dozą krytycyzmu należy traktować dostępne szerokiej publiczności wersje amatorskich tłumaczeń.

Streszczenie

Celem niniejszej pracy jest scharakteryzowanie błędów spotykanych w amatorskich tłumaczeniach, jak również przybliżenie czytelnikom istoty przekładu oraz zaproponowanie rozwiązań, które uwrażliwią młodych odbiorców na jakość amatorskich tłumaczeń audiowizualnych napotykanymi w XXI wieku. Na początku ukazana została skala popularności amerykańskich produkcji filmowych i związanego z tym zjawiska oferowanych w Internecie amatorskich tłumaczeń. Następnie zdefiniowano pojęcie *tłumaczenia* i zilustrowano na czym polega *sztuka przekładu*. Zaprezentowano również obszary problemów tłumaczeniowych oraz metody ich rozwiązywania. Ponadto podano i przeanalizowano przykład wzorcowego tłumaczenia audiowizualnego w Polsce oraz zaproponowano realizację

projektów lub prezentacji z wykorzystaniem wiedzy teoretycznej jak również ćwiczeń praktycznych traktujących o tłumaczeniach. Całość pracy zamka analiza przeprowadzonej lekcji tłumaczeniowej oraz podsumowanie i wnioski z badań.

Abstract

The aim of this work was to present mistakes which appear in amateur translations as well as to suggest solutions which introduce the essence of translation to young people. At first, the popularity of American films and the phenomenon of amateur translations available on the Internet were presented. Next, the definitions of *translation* and *the art of translation* were illustrated. Moreover, selected translation problems and ways of coping with them were discussed. In addition, the model Polish audiovisual translation was analyzed and realisation of translation projects or presentations was proposed. The analysis of the conducted translation lesson with research findings and discussion are closing the article.

Bibliografia:

1. Belczyk A., *Poradnik tłumacza*, Wydawnictwo Idea, Kraków 2002, s. 32-63
2. Chmiel A., *Translating postmodern networks of cultural associations in the Polish dubbed version of Shrek*, http://www.euroconferences.info/2006_abstracts.php
3. Hejwrowski K., *Kognitywno-komunikacyjna teoria przekładu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s.151-154
4. Ivarsson J. i Carol M., *Subtitling*, TransEdit, Simrishamn 1998, s.157-9
5. <http://film.interia.pl/news/dominacja-hollywood,68445>
6. Piskała K., *Pirackie Pearl Harbor*, Tygodnik Powszechny, http://www.textum.pl/tlumaczenia/portal_tlumaczy/informacje/ogolne/artykuly/pirackie.html
7. Tomaszewicz T., *Przekład audiowizualny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s.64
8. Wojtasiewicz O., *Wstęp do teorii tłumaczenia*, Wydawnictwo Translegis, Warszawa 2007, s.18-19

Nota o autorach

Anna Magdalena Szawkało, studentka, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, mikrobiologia, fantastyka, rudawiolka@gmail.com, 515503301

Jakub Piech, student, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, fizjologia, lekkoatletyka, podróżowanie, piechk@tlen.pl, 605317056

*praca przygotowana pod kierunkiem Daniela Sawczuka (nauczyciel akademicki, opiekun Studenckiego Koła Naukowego Anglistów, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej)